

Luka Lisjak Gabrijelčič
zgodovinar, urednik Razpotij
in vseevropske mreže Eurozine (Dunaj)

Oskrunjeni kraj spomina

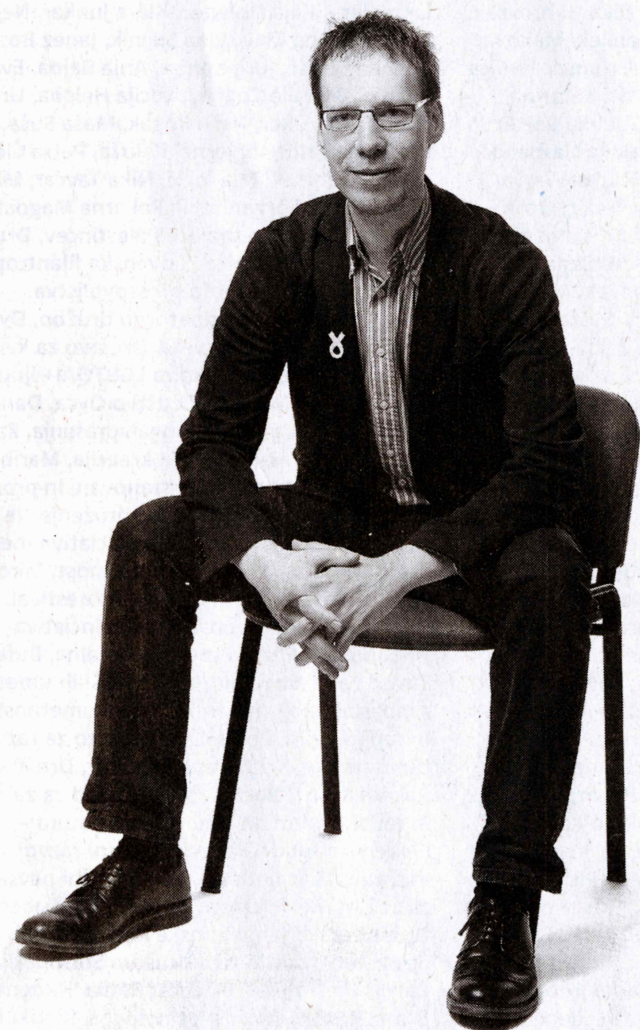

FOTO BLAŽ SAMEC

Nedavno umrli francoski zgodovinar Pierre Nora je konec osemdesetih let prejšnjega stoletja lansiral pojem *lieux de mémoire*, krajev spomina, kot zgodovinske oznake za »fizične ali konceptualne lokacije, ki imajo pomen za kolektivni spomin in kulturno dediščino; te lokacije delujejo kot nosilci in prenašalci spomina ter oblikujejo način, kako skupina razume svojo preteklost in identiteto«. Prav v času, ko je Nora populariziral svoj pojem, se je na severni strani Karavank dokončno uveljavil osrednji *lieu de mémoire* na protinacistični odpor koroških Slovencev – Peršmanova domačija.

Vzroki, da je to vlogo prevzela prav osamela kmetija na pobočjih Obirja, so raznovrstni. In vsi po vrsti žalostni. Prvi je, da se je tu le nekaj dni pred koncem druge svetovne vojne zgodil eden najbolj eklatantnih, čeprav ne nujno najbolj množičnih ali krvavih nacističnih zločinov na Koroškem.

Tu so 25. aprila 1945, v dneh, ko je Hitler v svojem berlinskem bunkerju že pripravljaj samomor, pripadniki SS umorili enajst članov družin Sadovnik in Kogoj: štiri odrasle in sedem otrok. Dinamika zločina je bila podobna tisti v Dražgošah. Partizanske enote so se v pripravah na svoje zadnje ofenzive zbirale v teh težko dostopnih gorah, ob prihodu esesovcev so se umaknile, nacisti pa so se znesli nad civilnimi žrtvami.

Brutalnost maščevanja je bila še toliko bolj odmevna, ker je bilo vsakomur jasno, da je vojna v poslednjih izdihljajih. Šef SS Heinrich Himmler se je tedaj že skušal pogajati z zavezniki o predaji, in ker so vsi njegovi poskusi spodleteli, je le nekaj dni, preden so njegovi podrejeni povzročili poboj na Peršmanu, stopil v stik s švedskimi predstavniki Svetovne judovske organizacije, da bi jim ponudil izpustitev nekaj deset tisoč Judov, ki so preživeli uničevalna taborišča.

Himmlerjevi podrejeni na južnih obronkih »tisočletnega rajha« morda niso vedeli, da je bilo njihovo vodstvo tako prepričano o neizogibnosti nemškega poraza, da je bilo celo pripravljeno na »gnile kompromise« z »rasnim sovražnikom«. Še verjetneje pa je, da so se tega zavedali, a se jim je zdelo, da je za njihovo preživetje – in preživetje nemštva na Koroškem – vseeno bolje, da do konca bijejo boj na življenje in smrt s »slovanskimi komunisti«.

Računica se jim je izšla. Koroška je ostala nemška (druga avstrijska repu-

FOTO MUZEJ PERŠMAN

blika je v odnosu do koroških Slovencev namreč zelo jasno dajala vedeti, da je nosilka nemškega nacionalizma), esesovski zločinci pa nikoli niso bili kaznovani. Sodni postopki proti njim so bili ustavljeni leta 1949. Deset let kasneje so lahko že brez težav sodelovali pri zmagoviti kampanji proti dvojezičnemu šolstvu, ki je po desetletju premora pod britansko zasedbo znova odprla pot politiki germanizacije. Ta se do danes pravzaprav ni zaustavila, le njeni veličastni uspehi v petdesetih in sedemdesetih letih so omogočili, da je lahko postala manj nasilna. Do zdaj.

In tu tiči drugi in morda resnični vzrok, zakaj je prav Peršman postal osrednji *lieu de mémoire* koroških Slovencev. Ko je raznarodovalna kosa pobirala svojo žetev v dolini, so odmaknjene vasi visoko v Karavankah postale poslednja zatočišča slovenstva na Koroškem.

O tem lepo priča partizanski spomenik, postavljen pred Peršmanovo domačijo. Narejen je bil za pokopališče pri Velikovcu, na katerem so bili pokopani slovenski borci, ki so padli na Svinjski planini. Tam danes govorijo slovensko le še redki ostareli ljudje. Niže v dolini, v Velikovcu in na Št. Petru na Vašnjah, je slovenščina skoraj povsem izginila. Spomenik so prvič razstrelili leta 1953, še v času britanske uprave. Ko je Avstrija znova dobila svojo suverenost, o tem, da bi partizanski spomeniki lahko preživeli na levem bregu Drave, ni bilo več govora.

Tako je tudi partizanski spomenik »emigriral« visoko pod Karavanke, kjer

Avstrija, ki se je po vojni prikazovala kot »prva žrtev nacizma«, ni mogla pokazati dokazov o statusu žrtve – in še manj dokazov o še tako skromnem prispevku k zmagi nad nacizmom.

se še sliši slovenska beseda in kjer kdaj pa kdaj celo izvolijo slovenskega župana. Peršman je postal poslednji »varni prostor« za gojenje spomina na trpljenje koroških Slovencev pod nacizmom – trpljenje, ki se je začelo, še preden se je nemška vojna mašinerija podala na osvajalni pohod po Evropi – in na kome moracijo odpora, s katerim je slovenska manjšina rešila čast avstrijski republiki.

Avstrija, ki se je po vojni prikazovala kot »prva žrtev nacizma«, na mizo, kjer se je pogajala o obnovi svoje suverenosti, ni mogla položiti prav veliko dokazov o svojem statusu žrtve – in še manj dokazov o svojem, še tako skromnem prispevku k zmagi nad nacizmom. Odpor njenih slovensko govorečih državljanov je tako postal dragocen argument. V skladu s svojo dolgo tradicijo hvaležnosti je njegove nosilce

nato nagradila predvsem s šikaniranjem in zaničevanjem. Da se šikaniranje in poniževanje nadaljujeta leta 2025, nas lahko šokira – ne bi pa nas smelo preveč presenečati.

Policijska akcija na Peršmanovo domačijo je lahko dragocen nauk za predsednico republike Natašo Pirc Musar, ki se je tokrat odzvala promptno in korektno, a je še pred nastopom funkcije govorila o tem, kako koroški Slovenci uživajo vse pravice blagodejnega avstrijskega ustavnega reda.

Nauk je lahko za tisti del kranjske desnice, ki ne verjame, da obstaja kaj takega kot fašistična nevarnost, in je v svoji sveti vojni proti ostankom komunizma pripravljena stopiti v vsakršno zavezništvo, tudi na račun sonarodnjakov onkraj meje.

In nauk je lahko za našo protizahodno levico, ki je še vedno načrtno slepa za tesen odnos med krepitvijo skrajno desničarskih pozicij in praks v avstrijski družbi ter vse večjim vplivom ruskega lobija na Dunaju.

A glavni nauk za vse druge je, da vsaj zadnja dvojica iz dogodka na Peršmanu ne bo pobrala nobenega nauka in ne opravila nobene samorefleksije. Njuna slepota bo še naprej spremljevalka našega javnega življenja. Toda če bomo dopustili, da bo ena ali druga prevladala, bo tudi usoda nas na južni strani Karavank tako ali drugače enaka Peršmanovi.

Prispevek je mnenje avtorja in ne izraža nujno stališča uredništva.